

У.М.Ярбеков,
Ўзбекистон Республикаси банк-молия
академияси магистранти

ДАВЛАТ ХАРИДЛАРИ ЖАРАЁНЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА БОШҚАРИШДА АХБОРОТ КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Аннотация: Мазкур диссертацияда давлат харидларини амалга оширишда ахборот коммуникация технологиялари, уни сифатини такомиллаштириш йўллари бўйича олиб борилган тадқиқотлар баён этилган. шунингдек унда бюджет ташкилотларида давлат харидларини режалаштириш ва бу борада давлат бюджетидан ажратилган маблағлар ва давлат харидлари тизимининг аҳамияти, мавжуд муаммолар ва камчиликлар ўрганилган ва илмий, амалий хулоса ва таклифларишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: давлатхаридлари, режа-жадвал, электрон аукцион, электрон дўкон, бюджет харажати,товар, иш ва хизматлар хариди, очиклик ва шаффофлик, рақобат, электрон тендер, ижтимоий соҳа харажатлари.

Annotation: Description of information and communication technologies in public procurement in this dissertation is described in ways to improve their quality. It also discusses and the importance of public procurement in budget organizations and the importance of funds, existing problems and shortcomings and scientific, practical and proposals have been developed.

Keywords: Policy, schedule, electronic auctions, e-mails, budget expenses, goods, works, and communications, transparency, transparency, competition, electronic tenders, social spending.

Кириш

Янги Ўзбекистонда амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар натижасида барча соҳаларда туб ўзгартириш ва янгиланишлар амалга оширилмоқда. Бундай ислохотлар давлат харидлари соҳасини ҳам четлаб ўтаётгани йўқ.

Хусусан 2018-2021 йиллар оралиғида “Давлат харидлари тўғрисида”¹ги қонуннинг икки марта қабул қилиниши ҳам бу борадаги ишлар қамрови ва муҳимлигини кўрсатиб турибди. Хар иккала қонун ҳам даврнинг ўзига хосликларини ўзида намоён этади ва ўз навбатида давлат харидлари соҳасидаги шиддатли ислохотларни ўзида мужассамлаштирган.

Давлат харидлари бўйича амалга оширилаётган ислохотлар замирида уни янада кенгайтириш, очиклиги ва самарадорлигини ошириш орқали давлатнинг иқтисодиётдаги ролини оптималлаштириш назарда тутилган.

Шу билан бирга давлат харидларини амалга ошириш тизимида уни олдиндан режалаштириш каби хорижий илҳор тажрибалар ҳам кенг тадбиқ этиб келинмоқда.

Мамлакатда молиявий тизимни шакллантириш ва барқарорлаштириш, мазкур соҳани давлат томонидан бошқариш самарадорлигини белгилаш иқтисодий ўсишнинг асосий шартларидан бири сифатида амал қилади.

Давлат хариди давлат молияси тизимининг ривожини таъминлашда муҳим аҳамият касб этиб, бир томондан бюджет соҳаси самарадорлигига, иккинчи томондан

¹ 2018-2021 йиллар оралиғида “Давлат харидлари тўғрисида” қонуни

эса, давлат бюджети маблағларининг мақсадли натижавийлигига тўғридан-тўғри таъсир кўрсатади. Мазкур вазифа фақат давлатнинг ташаббуси ва фаол иштирокида бажарилиши мумкин, бунда маблағларини мақсадли бошқариш бўйича тегишли ташкилий-иқтисодий, ҳуқуқий ва махсус чора-тадбирлар мажмуаси амалга оширилади. Бюджет Кодекси²нинг қабул қилиниши амалдаги Солиқ кодекси билан биргаликда давлат молиясининг ягона бир хиллаштирилган, халқаро стандартларга мос бўлган конунчилик базасини шакллантиришга, бюджет соҳасидаги ҳуқуқий муносабатларни тизимлаштиришга, бюджет жараёнининг барча босқичлари ва даражаларида ягона ҳуқуқий нормалар ва ёндошувлар қўлланилишига, мамлакат бюджет тизимининг очиқ-ошкоралигини ва барқарорлигини таъминлашга имкон беради.

Асосий қисм

Электрон дўкон – махсус ахборот порталидаги майдонча бўлиб, у харид қилиши жараёнида иштирок этаётган товар (иш, хизмат)лар етказиб берувчиларнинг таклифлари асосида шакллантирилади.

Давлат буюртмачиси электрон дўконда ўзи учун зарур бўлган товар (иш, хизмат)ни танлаганидан сўнг, харид ғолиби сифатида энг паст нархни таклиф этган иштирокчи автоматик тарзда аниқланади ҳамда ҳар икки томон ўртасидаги шартнома электрон тарзда расмийлаштирилади.

Бундан ташқари бюджет ва корпоратив буюртмачилар электрон дўконнинг қўшимча саҳифаси бўлган “миллий дўкон” орқали ҳудудлар кесимида (яъни буюртмачи жойлашган ҳудуддаги) маҳаллий ишлаб чиқарувчилар ўртасида давлат харидларини амалга оширишлари ҳам мумкин.

Бошланғич нархни пасайтириш учун ўтказиладиган аукционда фақат товарлар хариди амалга оширилиб, уни ташкил этишда нарх маҳсулот етказиб берувчини танлашнинг ягона мезони ҳисобланади. Шунингдек, товарлар давлат буюртмачиси эълонида кўрсатилган шартлардава белгиланган сифат стандартларига мувофиқ ҳолда етказиб берилиши зарур.

Аукцион ўтказилиш жараёни бошланиши учун аввало бюджет ҳамда корпоратив буюртмачилар махсус ахборот порталида эълон жойлаштиришлари талаб этилади. Шундан сўнг харидлар жараёнида иштирок этаётган товар етказиб берувчилар ёки уни ишлаб чиқарувчилар ўз таклифларини беришлари мумкин бўлади.

Товарни буюртмачининг эълонида кўрсатилган талаблар бўйича энг паст нархда етказиб беришни таклиф қилган иштирокчи аукцион ғолиби бўлади.

Аукционни ўтказиш, аукциондан фойдаланиш, аукцион ғолибларини аниқлаш, буюртмачи ва товар етказиб берувчи ўртасида шартномани шакллантириш ҳамда рўйхатдан ўтказиш махсус ахборот портали томонидан автоматик режимда амалга оширилади.

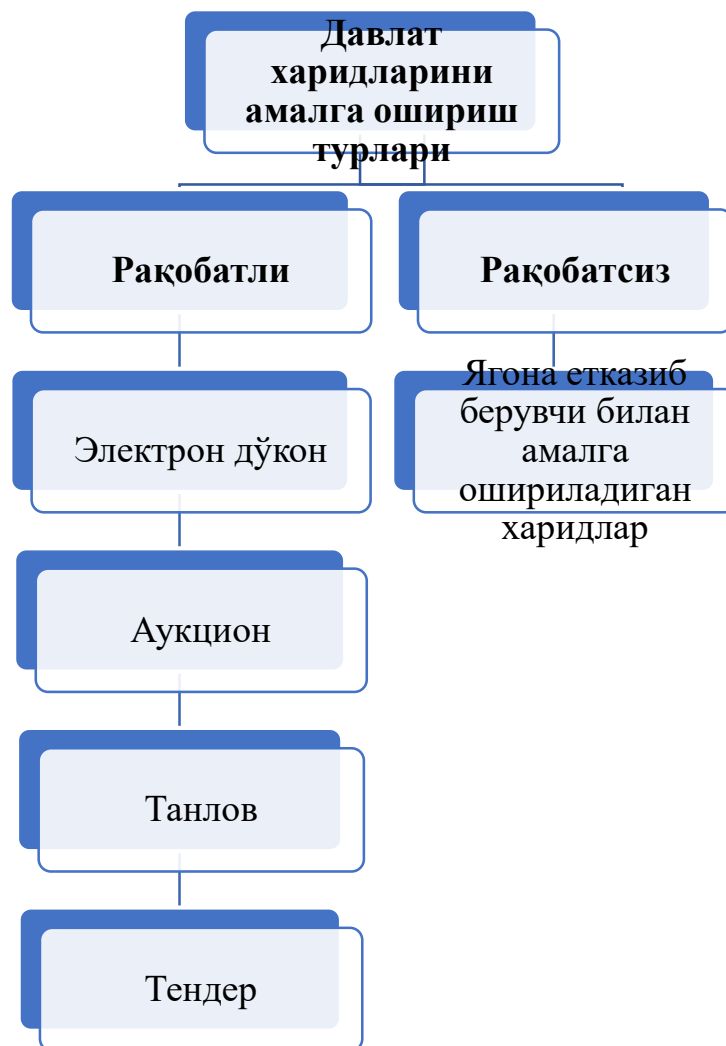
Хорижий мамлакатларнинг ҳозирги ривожланиш даражаси бюджет маблағларининг оқилона сарфланиши, шу жумладан харид қилиш фаолиятидаги катта амалий тажрибанинг мавжудлиги билан тавсифланади.

Мамлакатимизда давлат харидларининг самарали тизимини ташкил этиш ва уни такомиллаштириш боришда хорижий давлатлар амалиётини ўрганиш катта аҳамиятга эга. Уларнинг давлат харидлари соҳасидаги кўп йиллик тажрибасини таҳлил қилиш, камчиликларидан хулосалар чиқариш ва ютуқларининг ўзига хос жиҳатларини

² Бюджет Кодекси 2020 йил

республика миллий харидлар тизимига жорий қилиш давлат буюртмачиларининг эҳтиёжларини ўз вақтида ва сифатли тарзда қондирадиган, иқтисодиётни ривожлантиришга ижобий таъсир кўрсатадиган давлат харидининг мукаммал механизмини яратишга имкон беради.

АҚШнинг давлат хариди соҳасидаги фаолиятини умумий мувофиқлаштириш - Федерал харид сиёсати бошқармаси (Office of Federal procurement Policy) томонидан амалга оширилади. Бу орган дастлаб, Бюджетни бошқариш бошқармасида маслаҳатчи орган сифатида 1974 йилда ташкил этилган, 1988 йилдан ҳукуматнинг доимий фаолият юритувчи органи сифатида фаолият юритмоқда.

1-расм. Давлат харидларини амалга ошириш турлари

Федерал харид агентликлари томонидан амалга ошириладиган барча харид 1984 йилда ишлаб чиқилган давлат харидини тартибга солувчи “Федерал харид қоидалари” (Federal Acquisition Regulation)³ билан тартибга солинади. Унда харидни ташкил этишнинг барча босқичлари - харидни режалаштириш, давлат харидини амалга оширишни бошқариш ва уни тугаллашгача бўлган барча босқичлар ўз аксини топган.

АҚШ Федерал хариди марказлашган ахборот тизимининг асосий ютуқлари:

³ 1984 йилда ишлаб чиқилган давлат харидини тартибга солувчи “Федерал харид қоидалари” (Federal Acquisition Regulation)

- Конгрессга, Президент девонига, федерал идоралар ва хусусий сектор вакилларида давлат хариди бўйича шартномалар соҳасидаги ҳолат ҳақида жуда тез ва аниқ маълумот олиш имкониятини беради;

- турли қизиқувчи томонларга федерал харид ҳақида: йиллар бўйича, идоралар бўйича, шартномалар бўйича ва бошқа маълумотлар олишга имкон беради.

Шунинг билан бирга бу тизимнинг қуйидаги камчиликларини кузатиш мумкин:

- айрим олинган федерал идоралар бўйича маълумотларни тўлиқ тақдим эта олмаслиги;

- ушбу маълумотлардан ҳукумат идоралари ёки аҳоли томонидан унчалик ҳам фойдаланилмаслиги;

- тизим бўғинлари ўртасида ахборотларнинг етарли даражада мос келмаслиги ва ҳ.к.

Ғарб давлатлари ҳукуматларининг давлат хариди бўйича меъёрий-ҳуқуқий базани такомиллаштириш бўйича амалий ишларни биринчи бўлиб бошлашга ундаган асосий сабаблар сифатида, ушбу давлатлар ҳукуматларининг ўз халқи олдидаги мажбуриятларни бажаришга интилиб, давлат ва коммунал харажатларининг юқори даражада амалга ошириши, коррупция бўйича нохуш ҳолатларнинг тез-тез юз бериши кабиларни кўрсатиш мумкин.

Европа харид тизимини бошқариш тамойиллари кўпчилик мамлакатларнинг қонунчилиги асосларини ташкил этади ва халқаро ҳужжатларда, жумладан, ХСТнинг давлат хариди бўйича кўп томонлама шартномаларида ҳам ушбу тамойилларга амал қилиш қаттиқ белгилаб қўйилган. (2-расм)

Ҳисоб беришлик - давлат ва жамоат назоратини таъминлаган ҳолда харидни ташкил этиш шартларига тўлиқ риоя этиш

Шаффофлик - харид ҳақидаги маълумотнинг очиқлиги ва уни олиш имконияти

Очиқ рақобат - дискриминацияга йўл қўймаслик

Ҳаққонийлик - хариднинг барча иштирокчилари учун тенг имкониятлар бериш

2-расм. Европа харид тизимини бошқариш тамойиллари

Давлат харидлари давлат маблағлари ҳисобига амалга ошириладиган харидлар бўлганлиги боис уни таҳлил қилишда албатта давлат бюджетини таҳлил қилиш лозим бўлади.

Давлат бюджети даромадлар ва харажатлар қисмидан иборат бўлсада, унинг харажатлар қисми давлат харидларига кўпроқ боғлиқ ва катта таъсир ўтказди.

Шунинг учун ҳам таҳлилимишни давлат бюджетининг харажатлари қисмидаги миқдор жиҳатидан ўзгаришлар орқали давом эттириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

1-жадвал.

Давлат бюджети харажатлар қисми ижроси таҳлили

Кўрсаткичлар	2018 йил	2019 йил	2020 йил
Жами харажатлар	79 736,1	118 008,6	144 142,7
Ижтимоий харажатлар	42 658,9	63 542,3	74 231,8
ННТ ва бошқа фуқаролик жамиятлари институтларини қўллаб-қувватлаш харажатлари	17,8	37,8	865,1
Иқтисодиётга харажатлар	7 637,8	18 481,0	16 692,8
Марказлаштирилган инвестициялар харажатлари	5 400,4	7 048,5	18 843,7
Давлат ҳокимияти, бошқарув органлари, адлия, прокуратура ва суд органларини ҳамда фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларини сақлаш харажатлари	3 878,9	7 005,7	7 826,4
Бошқалар	20 142,4	21 893,3	25 682,9

Хулоса

Ўзбекистон Республикаси давлат харидлари соҳасини тартибга солиш мақсадида “Давлат харидлари тўғрисида”ги қонун қабул қилинганидан сўнг, давлат буюртмачилари сифатида бюджет ва корпоратив буюртмачилар этиб белгиланди. Улар ҳозирда беш хил турдаги харидларни амалга ошириш тартиб-таомиллари турларининг биридан фойдаланган ҳолда давлат харидлари жараёнида иштирок этмоқдалар. Қонун қабул қилингандан сўнг дастлаб, давлат буюртмачилари томонидан электрон давлат харидлари сифатида электрон дўкон ҳамда бошланғич нархни пасайтириш учун ўтказиладиган аукцион орқали савдолар амалга оширилаётган эди. Ҳозирги кунда эса танлов ва тендер савдоларининг ҳам электрон тартиби жорий қилиниб, ишга туширилмоқда. Республикамизда давлат харидларининг барча босқичларида қўлланилиши керак бўлган асосланганлик, очиқлик ва шаффофлик, молиявий маблағлардан фойдаланишнинг оқилоналиги, тежамкорлиги ва самарадорлиги каби тамойиллар белгилаб берилди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Вахобов А.В., Маликов Т.С. (2011) Молия дарслик Т: “Ношир” 712 бет.
2. Белов В.Е. (2005) Правовое регулирование размещения государственного заказа // Право и экономика. № 2.
3. Бурхонов У. (2010) Давлат хариди, infoCOM.uz МЧЖ нашриёти, Тошкент.
4. Бурхонов У., Атамурадов Т. (2012) Давлат хариди. –Т.: “Fan va texnologiya”. - 152 б.

5. ВМҚ-506 (2020) “2020 — 2024 йилларда Ўзбекистон Республикаси Давлат молиясини бошқариш тизимини такомиллаштириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”, 2020 йил 24 август.
6. Крохина Ю.А. Финансовое право России. Учебник. Издательство НОРМ А Москва , 2008г 719 стр.
7. Маликов Т.С., Хайдаров Н.Х. (2009) Молия: умумдавлат молияси. Ўқув қўлланма. Т. “Иқтисод-молия” 556 бет.